

„*Nagyon fáj*”
József Attila–Ingmar Bergman párhuzamok*

Stark András

Bevezetés

Miért fáj ma is? Testi és lelki fájdalmaink kapcsolatát, a fájdalom születésének forrását, a fájdalom, a betegség és kreativitás összefüggéseit keresem József Attila és Ingmar Bergman műveiből vett idézetek segítségével. Érdeklődésem mindkettőjük élete és művészete iránt pszichiáteri pályám, pszichoterapeuta hivatásom kezdetéig visz vissza. Kettőjüktől többet kaptam és tanultam az emberi kapcsolatok, az érzelmek, az intimitás, vagyis önmagam megértéséhez, mint sok-sok tankönyvből.

A fájdalommal kapcsolatos párhuzam, ami kérdésként merült fel bennem, és továbbgondolásra késztetett e filmesszében, József Attila és Ingmar Bergman életével kapcsolatban, a következő:

Attilánál 21–22 éves korában, párizsi diákévei során támadtak emésztési zavarok. Gyomorbántalmait nehezen tűrte, neuraszténiáról, elalvási nehézségekről is hírt adott 1926 októberében Párizsból. Pár évvel később már Budapesten találkozik egy szegedi orvos-ismerőseivel, Rapaport Samuval, aki kevéssel előbb költözött fel Pestre. Elpanaszolja neki állapotát. Furcsa véletlen. A szóban forgó orvos az ideges eredetű gyomorbetegségek specialista. Pszichoanalitikus. Megígéri Attilának, hogy foglalkozik vele. Attila a kezelésért járó orvosi díjazás fejében sajtó alá rendezi az orvos kéziratát az ideges eredetű gyomorbajok pszichoanalitikus kezeléséről.

Bergman írja *Laterna Magica* című önéletrajzában:

„1955 őszén, az Egy nyári éj mosolya forgatása után ötvenhat kilót nyomtam, és be kellett feküdnöm a Karolinska-kórházba, mert az orvosok rákra gyanakodtak. A docens, Sture Helander alaposan kivizsgált. Egyik délután bejött a szobámba, és behozta magával a röntgenfelvételeket. Leült, és részletesen és türelmesen elmagya-

---

* Az írás a bécsi Collegium Hungaricumban 2005. október 4-én, a József Attila centenáriumi alkalmából rendezett konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

rázott mindent. Tüneteimet »pszichoszomatikusnak« nevezte, és elmondta, hogy mostanában kezdik komolyabban kutatni ezt a homályos területet, test és lélek határmezsgyéjét. Azt javasolta, hogy egyek aludtتهtet, meg is fogadtam, és azóta is tartom magam hozzá. Úgy látta, hogy magamnak kell óvatosan kikísérleteznem és megállapítanom, mit viselek el, és mit nem. Életre szóló barátságot kötöttünk.” (Bergman, 1988, 178. o.)

„Suttogások, sikolyok”

Idő a századforduló, színhely egy egykoron gazdag vidéki kastély. Szülei halála óta Ágnes egyedül él ott Annával, a szolgálólánnyal. Két évvel idősebb nővére és húga férjénél van, gyerekeik vannak. Most Ágnes betegsége miatt jöttek vissza gyermekkoruk színhelyére.

Három nővér a „Suttogások, sikolyok”-ban (Bergman, 1971)

„Nagyon fáj”, és Ágnes ébredése

József Attila verse Jordán Tamás extatikus, már-már hisztérikusan felfokozott, expresszív előadásában elviselhetetlen fájdalmat fejez ki. Türelmetlenséget, dühöt, iszonyú haragot, agressziót. Csillapíthatatlan és késlekedést nem tűrő türelmetlenség, a magára hagyott gyerek anyai utáni vágya kiált e szavakkal. Egy felnőtt férfi, aki átéli a hiányt, az ezzel kapcsolatos fájdalmat és vágyat, a gyermeki magárahagyatottság kínjával küzd, és a szeretve levés által remél és követel fájdalmat csillapító enyhülést.

Ágnes fájdalommal „születik” meg (Bergman, 1971)

Ágnes, Bergman „Suttogások, sikolyok” című filmjének hősnője – a Bergman-i „három nővér” drámában – a középső testvér; betegségének, agóniájának idején játszódik a film. Látjuk, amint Ágnes fájdalommal „születik” meg az álomból a kegyetlen valóságra, amelyben a pohár víz jelenti a „még élek” bizonyosságát, és az általa újra elindított óra a még megélhető személyes idő reményét. Fájdalomtűrése visszafojtottan csendes, már-már méltóságos, türelmes és megértő. Felvetődik bennem a kérdés, a fájdalom megélésének különbözősége összefügghet-e azzal, hogy Attilában, a férfiben felnőttként is benne élő kisfiú